

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE MONDIALĂ

**ABORDĂRI TEORETICO-METODOLOGICE
PRIVIND COSTURILE ȘI BENEFICIILE
INTEGRĂRII ROMÂNIEI
ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ**

Centrul de Informare și Documentare Economică
București, 2004

Volumul de față a fost elaborat în cadrul temei
“Procese definitorii și tendințe în integrarea economică europeană. Strategii de dezvoltare economică a României în perspectiva integrării în Uniunea Europeană”
realizată de Institutul de Economie Mondială
în cadrul

Programului Național de Cercetare CERES.

Proiectul Institutului Național de Cercetări Economice al Academiei Române
“**Modelarea politicilor economice în perspectiva integrării în Uniunea Europeană și fundamentarea restructurării economiei României în contextul tranziției spre o nouă Europă**”.

Contract 155/2001
Etapa P3/1.5

AUTORI: prof. dr. Constantin Ciupagea (coord.)
Manuela Unguru
Radu Gheorghiu
Adrian Ciobotaru
Geomina Țurlea
Cristian Țurlea
Diana Gheorghiu

Editat de CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
REDACTOR-ȘEF: VALERIU IOAN-FRANC
SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE: AIDA SARCHIZIAN

REDACTOR: ADELINA BIGICĂ
MACHETARE ȘI TEHNOREDACTARE: MIHAELA PINTICĂ
CIDE/PROBLEME: Pro_ciupagea.doc (116)

Redacția și administrația: București, Calea 13 Septembrie nr. 13, sectorul 5,
cod poștal 050711, telefon: 0040-21-411.60.75, telefax: 0040-21-411.54.86
Adresa poștală: București 5, căsuța poștală 5 - 72

Materialele cuprinse în acest buletin pot fi reproduse numai cu aprobarea
conducerii Institutului Național de Cercetări Economice

Volumele seriei pot fi identificate și comandate fie în colecție anuală, respectiv ISSN 1222 - 5401,
fie pe fiecare titlu în parte, respectiv pe ISBN alocat fiecărui volum.

Pentru volumul de față: ISBN - 973 - 7940 - 59 - 8

CUPRINS

1. Introducere (Constantin Ciupagea, Radu Gheorghiu)	5
2. Costuri și beneficii. Principalele accepții date termenilor (Radu Gheorghiu).....	6
2.1. Sfera de cuprindere (Radu Gheorghiu).....	7
2.2. Factorul timp (Radu Gheorghiu).....	9
3. Abordarea costurilor și beneficiilor din perspectiva factorilor de producție	12
3.1. Impactul aderării asupra capitalului uman (Radu Gheorghiu, Constantin Ciupagea)	12
3.2. Impactul asupra capitalului (Constantin Ciupagea, Geomina Țurlea)	15
3.3. Impactul asupra factorului natural (Radu Gheorghiu, Geomina Țurlea).....	16
3.4. Cunoașterea (Geomina Țurlea)	17
4. Aspecte teoretico-metodologice sectoriale	18
4.1. Implicațiile procesului de integrare asupra industriei (Constantin Ciupagea)	18
4.2. Comerțul exterior (Manuela Unguru, Constantin Ciupagea).....	19
4.3. Sectorul agricol (Adrian Ciobotaru)	29

1. Introducere

Având în vedere că România s-a înscris deja pe traiectoria UE, ceea ce se urmărește prin acest studiu nu este în primul rând fundamentarea unei decizii privind aderarea sau nonaderarea, ci conturarea unei metodologii privind balanța costuri-beneficii ale integrării, balanță care să permită o viziune realistă a obiectivelor din perioada de preaderare și post aderare, și care să stea la baza deciziilor privind interacțiunea cu partenerii europeni. Numai o astfel de evidență a implicațiilor integrării și participării ca membru pot permite factorilor de decizie să protejeze interesele naționale.

Lucrarea are deci în vedere angajamentul României de a încheia negocierile de aderare în 2004, angajament care, deși contracronometru, este considerat atât de către România cât și de partenerii europeni ca realizabil.

Cu toate că studii privind impactul aderării s-au realizat în România¹, se făcea simțită nevoia decelării cadrului conceptual în care pot fi realizate astfel de analize, mai ales în condițiile în care se observă o eterogenitate destul de mare a conținutului procesului de analiză. Pentru a realiza o comparare a metodologiilor existente, în afara studiilor de impact realizate în România, au fost trecute în revistă și numeroase studii din alte țări candidate.

Studiul este compus dintr-o parte mai generală, care vizează descrierea metodologiei de analiză cu distincțiile și tehnicile aferente, și o parte mai aplicată, în care se decelează caracteristicile teoretice ale evaluării costurilor și beneficiilor mai întâi pe factori de producție și apoi în câteva domenii considerate ca sensibile.

¹ Acest studiu beneficiază de exemplu de experiența celor 27 de studii de impact al preaderării (Pre-accession Impact Studies) realizate în anul 2002 în cadrul programului Phare RO 9907-02-01.

2. Costuri și beneficii. Principalele accepții date termenilor

Atât costurile cât și beneficiile integrării pot fi înțelese în sens larg drept orice formă de câștig sau pierdere pe care le presupune integrarea în UE, sau din contră, pot fi înțelese în sens restrâns drept cheltuieli, respectiv încasări bănești. Fără a încerca să punem în discuție oportunitatea unui mod sau altul de evaluare, ele putând diferi în funcție de obiectivul urmărit, vom face doar câteva precizări teoretice care vizează rigurozitatea unui anume mod de înțelegere.

În primul rând se pune problema diferențierii procesului de integrare de cel al reformei în general. Această problemă nu este nouă și în general s-a căzut de acord că este foarte greu să se facă distincția între cele două, cu atât mai mult cu cât nu există o strategie alternativă la integrare. Din acest motiv lipsește un scenariu general al nonaderării. Cu toate acestea, anumite considerații pot fi făcute:

- *Trebuie să se facă deosebirea între costuri și investiții obligatorii, la fel cum trebuie să se facă deosebirea între beneficii înțelese ca rezultate dezirabile și cele înțelese ca rezultate necesare.* Cu puține excepții, specialiștii sunt de acord că cerințele pe care Uniunea Europeană le impune sunt pe direcția dezvoltării, singurele obiecții fiind legate de inadecvarea lor la nivelul economic și social al României. Această problemă a apărut cel mai adesea sub forma “suportabilității costurilor”, sintagmă care nu este suficientă într-o evaluare a costurilor și beneficiilor. Dacă acceptăm că majoritatea obiectivelor/măsurilor UE sunt dezirabile, atunci a evalua costurile și beneficiile trebuie să aibă în vedere, în primul rând, modificările pe care acestea le produc în ierarhia priorităților așa cum au fost ele stabilite în diverse strategii.
- *Aplicarea principiului “cu și fără proiect” așa cum este utilizat în managementul proiectelor este posibilă pentru domenii delimitate.* Potrivit acestui principiu se poate compara situația în care se adoptă un anumit curs al acțiunii cu ceea ce am numi un scenariu inerțial sau mai bine zis al non-acțiunii. Condiția *ceteris paribus* se impune într-un astfel de caz.
- De cele mai multe ori însă evaluarea costurilor și beneficiilor nu se poate restrânge la un domeniu determinat, un exemplu tipic fiind aspectele ecologice, unde costurile se realizează în industrie, iar efectele în zone complet diferite cum ar fi sănătatea. Se produc astfel *efecte de realocare a bunăstării*, efecte care din nou afectează sistemul de priorități al României.

În concluzie, deși România nu dispune de un scenariu alternativ la integrare, utilizarea pentru evaluarea impactului a costurilor de oportunitate nu este complet compromisă, ea rămânând utilizabilă pentru domenii determinate sau pentru modificările pe care cerințele integrării le produc în ierarhia priorităților țării noastre. Pentru ca acest principiu să fie aplicabil trebuie însă să fie foarte bine cunoscută situația de fapt, precum și prioritățile existente. Numai astfel România

va depăși faza în care reforma se realizează prin simpla racordare la standardele europene. Înțelesul de "lost opportunities" al costurilor apare în numeroase lucrări de multe ori însă fără o definiție prea clară.¹

Pentru ca țara noastră să poată da dovadă de realism, se impune evaluarea costurilor atât din perspectiva României, cât și din perspectiva UE, vizavi atât de România, cât și de extinderea UE în ansamblu. Trebuie avute în vedere constrângerile și riscurile pe care actualele țări membre și le asumă, ținând cont că această largire are anumite particularități care o deosebesc de cele precedente, cum ar fi decalajele mari privind dezvoltarea economică și majorarea semnificativă a populației. Numai înțelegerea acestor aspecte poate face ca România să poată deveni un partener credibil de dialog.

O problemă aparte o reprezintă diferențele dintre tipul de monitorizare pe care UE îl desfășoară privind țările candidate și modul în care România trebuie să se monitorizeze. Aceste diferențe derivă din:

- a) Interesul ce caracterizează fiecare țară membră de a-și minimiza costurile legate de activitățile de interes general. Acesta nu este un aspect imoral, ci vizează protejarea intereselor naționale, fiind un principiu ce stă la baza oricărei asocieri de tip economic. Cu alte cuvinte, România trebuie să aibă în vedere faptul că eforturile sale au atât efecte directe interne, cât și indirecte (prin îmbunătățirea cadrului european).
- b) Interese specifice României, cum ar fi domeniile sensibile sau punctele de tensiune.

Evaluarea costurilor și beneficiilor se poate realiza atât prin metode cantitative, cât și calitative, ambele trebuind să aibă clar specificate o serie de aspecte cum ar fi sfera de cuprindere a domeniului analizat.

Știut fiind faptul că orice metodă are anumite limite, este necesar ca evaluările să fie însoțite de explicitări ale supozițiilor de lucru.

2.1. Sfera de cuprindere

Evaluarea costurilor și beneficiilor se poate rezuma la cuantificarea costurilor și beneficiilor directe, fie poate include și pe cele indirecte, alegerea unuia dintre cele două moduri depinzând de obiectivul analizei.

Problema impactului indirect nu poate fi ocolită în cazul evaluărilor globale. Acestea din urmă se pot realiza atât prin compunerea influențelor pe domenii cât și prin utilizarea unor modele macroeconomice. Ambele variante au avantaje și dezavantaje:

Modelele econometrice, plecând mai degrabă de la teorii generale privind funcționarea economiei, pierd ceva din punctele critice specifice unui context de la

¹ Vezi de exemplu: Ministerul Afacerilor Externe, Aderarea României la UE - elemente de strategie, <http://domino.kappa.ro/mae/dosare.nsf>. Din păcate, după ce a fost introdus explicit termenul "lost opportunities", același document enumeră de fapt costuri ale nonaderării cum ar fi izolarea economică a României.

un anumit moment dat, însă articulează mult mai bine domeniile între ele, putând să dea seama de efectele de antrenare.

Pentru cuantificarea efectelor produse de o potențială schimbare a politicilor socioeconomice pot fi utilizate *modele de echilibru general* dezagregate pe mai multe sectoare și mai mulți agenți economici, sau modelele macroeconomice multisectoriale de factură dinamică (econometrice sau realizate prin proceduri de calibrare dinamică).

Un model de echilibru general ar permite analiza la nivelul fiecărui sector economic detaliat în model, precum și la nivelul subcomponentelor matricii de contabilitate socială. Există modele de echilibru general dezagregate după principii geografice, care permit evaluarea impactului diferențiat al oricărei măsuri de politică economică asupra fiecărei regiuni în parte. Prognozele realizate pe baza modelelor de echilibru general sunt de obicei puțin credibile, datorită faptului că acest tip de model este static în esența sa, iar în perioade de tranziție, structura economiei variază prea mult pentru a permite aproximarea comportamentului economic modelat cu cel real.

Modelele macroeconomice sectoriale sunt foarte laborioase, dar ele dau cele mai bune rezultate în analiza costuri-beneficii.

- Simpla agregare a costurilor și beneficiilor pe domenii presupune, în primul rând, că astfel de studii există, iar în al doilea rând ridică probleme privind suprapunerile și interconstrucțiile. Pe de altă parte, oferă cel puțin pe termene scurte informații mai exacte. Pentru estimarea costului de oportunitate în situații cu efecte multiple se poate folosi analiza multicriterială.

Analiza multicriterială

Această metodă este utilizată pentru optimizarea deciziilor în situații complexe, având ca aplicație în cazul nostru evaluarea costului de oportunitate.

Analiza multicriterială permite evaluarea unor efecte cumulate, pe baza mai multor criterii (unele nemăsurabile) și a mai multor obiective. Există mai multe abordări, majoritatea se bazează însă pe *analiza de decizie*. Teoria deciziei este una normativă și care descrie principiul de raționalitate pe baza a patru criterii:¹

1. *Ordonarea* - este posibilă ordonarea variantelor în funcție de preferințe;
2. *Tranzitivitatea* - dacă varianta A este preferată lui B și B lui C, atunci A este preferată lui C;
3. *Stabilitatea preferințelor*;
4. *Dominanța* - dacă A este echivalent lui B în toate criteriile cu excepția unuia la care este mai bun, atunci A este preferabil lui C.

Analiza multicriterială se bazează pe ipoteza că decidenții pot separa utilitatea atașată fiecărui criteriu și descrie importanța relativă a criteriilor.

¹ Milena Jovičić, *Methodological Framework for Impact Assessment of EU Accession Process for Yugoslavia*, noiembrie 2002.

Două tehnici sunt mai cunoscute în aplicarea analizei multicriteriale: matricea opțiunilor și balanța de planificare.

Matricea opțiunilor se centrează pe obiectivele economice și sociale, nu pe grupurile afectate. Această tehnică nu impune ca impactul să fie evaluat în termeni monetari, însă folosește ponderări ale importanței fiecărui criteriu.

*Balanța de planificare*¹ a fost inițial dezvoltată pentru evaluarea proiectelor urbanistice și compensează imperfecțiunile analizei costuri-beneficii, deoarece pune accentul pe efectele asupra diferitelor grupuri asupra cărora proiectul are impact. Cu toate acestea, spre deosebire de matricea opțiunilor, această metodă nu include ponderea criteriilor, evitând astfel dificultățile legate de subiectivismul inerent introdus. Analiza presupune în schimb specificarea obiectivelor fiecărui grup, precum și costurile și beneficiile asociate fiecărui grup în funcție de fiecare criteriu. Tehnica este utilă în special când efectele anumitor măsuri sunt diferențiate pe grupuri.

Analiza costurilor și beneficiilor diferă și în funcție de actorii avuți în vedere ca beneficiari, aceștia putând fi agenți economici sau populația. În cazul acesta din urmă, atunci când sunt avute în vedere aspectele legate de mediu este luată în calcul nu doar populația prezentă ci și cea viitoare. Specificarea entității/grupului asupra căruia se evaluează impactul poate scuti multe neclarități.

Evaluarea globală a costurilor și beneficiilor se expune riscului compensării unor costuri și beneficii din domenii diverse, cu alte cuvinte a câștigătorilor și perdantilor integrării. În majoritatea cazurilor se consideră că perdante vor fi doar entitățile ineficiente, cele care nu pot face față economiei de piață. Aici intervine unul dintre punctele de articulare a unor viziuni politice diferite: liberalismul și social-democrația. Fără a insista sau a justifica una dintre cele două poziții, vom spune că potrivit viziunii liberale sunt considerate ca perdante entitățile ineficiente, iar din punctul de vedere social-democrat ca perdante vor fi privite grupurile incapabile de adaptare.

Lipsa unei specificări a poziției analizei de cost și beneficii pentru una dintre cele două direcții poate provoca anumite confuzii.

2.2. Factorul timp

Cum evaluarea costurilor și beneficiilor se face pentru o perioadă determinată din viitor trebuie luate în calcul anumite aspecte cum ar fi:

1. orizontul de timp;
2. raportarea la prezent;
3. riscul.

- 1) Stabilirea orizontului de timp pentru care se face analiza trebuie să respecte anumite principii:

¹ Idem.

- *Corelarea dintre durata efortului și durata beneficiilor.* Aceasta nu presupune neapărat identificarea celor două perioade, dat fiind că în majoritatea cazurilor costurile sunt anterioare beneficiilor.
 - *Luarea în calcul a corelării în timp dintre eforturi și beneficii.* Așa cum am mai menționat, unul dintre aspectele critice ale integrării vizează suportabilitatea costurilor pe termen scurt și mediu. Pentru o urmărire adecvată a corelării costuri-beneficii, poate fi adecvată construirea unui cash-flow, adică a unei previziuni care să ia în calcul momentul de apariție a acestora și care să permită urmărirea în timp a soldului.
 - Dat fiind că o dată cu lărgirea orizontului de timp, crește eroarea de *previzionare*, analiza costurilor și beneficiilor trebuie să se realizeze luând în considerare marje de eroare care să fie în corelare cu durata de timp avută în vedere.
 - Este de așteptat ca, pe măsură ce timpul trece, presiunea comportamentală din partea partenerilor europeni să acționeze stimulatив asupra acțiilor implicați, sporind funcționalitatea măsurilor implementate.
- 2) Pentru comparabilitate costurile și beneficiile cuantificabile trebuie aduse în prezent atât prin luarea în calcul a inflației, cât și prin actualizarea costurilor (vezi caseta următoare). Reducerea erorilor datorate inflației se poate realiza și prin calcularea fluxurilor în monedă străină.

Actualizarea costurilor și beneficiilor

“Un leu disponibil astăzi face mai mult decât un leu disponibil mâine”, acesta este principiul de la care pornește ideea actualizării sumelor de bani. Echivalarea unor sume viitoare în valoare prezentă se realizează deducând din ele dobânda bancară ce ar fi fost încasată până în momentul obținerii lor, dobândă ce cuantifică oportunitatea de folosire cu risc minim a banilor pe această perioadă.

Atât sumele ce urmează să fie încasate (în cazul nostru beneficiile cuantificate al integrării) cât și cele ce urmează să fie plătite (costurile integrării) pot fi actualizate. Se poate calcula o valoare actualizată totală pentru un întreg proiect, folosind următoarea formulă:

$$VAN = \sum [(B_i + C_i) / (1+r)^{i-1}]$$

unde:

VAN - valoarea actualizată netă a proiectului;

B_i - încasările ce urmează să se realizeze în anul i al proiectului;

C_i - costurile în echivalent monetar ce apar în anul i al proiectului;

r - rata medie a dobânzii.

Prin această metodă se poate obține un raport cost-beneficii considerabil diferit de cel obținut prin simpla însumare a cheltuielilor și încasărilor.

- 3) Cum analiza costurilor și beneficiilor este una *ex-ante*, se impune luarea în calcul a unor elemente de incertitudine sau chiar de risc (atunci când nici probabilitatea producerii unor evenimente nu este cunoscută). Metodele cele mai cunoscute de integrare a unor astfel de factori sunt elaborarea unor scenarii alternative și analiza de sensibilitate. Ambele au în vedere reacția la modificări ale factorilor exteriori domeniului analizat.

Elaborarea scenariilor trebuie să aibă aibă în vedere doar parametrii relevanți pentru analiza în cauză, și dintre aceștia doar pe cei pentru care există elemente de incertitudine privind evoluția viitoare. Cel mai adesea se precizează variantele de evoluție ale factorului exogen (de exemplu diferitele politici în domeniu) sau se apelează la trei scenarii (unul "pesimist", unul "neutru" și unul "optimist"), palierele în care se înscrie fiecare dintre acestea trebuind fundamentate. Pentru cazurile în care scenariile vizează contextul macroeconomic pot fi utilizate praguri rezultate din lucrări de prognoză.

Analiza de sensibilitate poate fi utilizată pentru evaluarea modificării raportului costuri-beneficii pe care o poate produce variația unui factor exogen. De exemplu, se poate evalua impactul pe care scăderea cu 10% a prețului grâului îl poate avea asupra raportului costuri-beneficii al integrării în domeniul agricol.

Un risc specific care ține de impactul integrării este dat de evoluțiile din cadrul Uniunii Europene, fiind deja recunoscut în multe studii faptul că integrarea reprezintă o țintă mobilă. Aceasta cu atât mai mult cu cât modificarea preconizată a constituției europene poate produce modificări semnificative în modul în care vor fi coordonate politicile în anumite domenii.

În afara incertitudinilor legate de evoluția macroeconomică generală, mai avem incertitudini privind succesul implementării diverselor măsuri, dat fiind că integrarea nu presupune doar adoptarea unei legislații.

3. Abordarea costurilor și beneficiilor din perspectiva factorilor de producție

3.1. Impactul aderării asupra capitalului uman

Analiza costurilor și beneficiilor raportat la capitalul uman trebuie să aibă în vedere următoarele aspecte:

1. *Efectele liberei circulații, respectiv migrația.* În ultimii ani, migrația permanentă are un trend descendent, atingând doar 10.000 de persoane, majoritatea având ca destinație UE și în special Germania. Pe de altă parte nivelul scăzut al veniturilor din România a făcut ca migrația pentru muncă să devină o strategie de viață¹. Din acest motiv este de așteptat ca efectele liberei circulații să fie puternic corelate cu decalajul privind veniturile față de UE. Cum studiile arată că persoanele care migrează pentru muncă sunt în primul rând persoane cu educație superioară², problema majoră este legată de riscul de “scurgere de materie cenușie”. Este cazul mai ales în domeniul IT unde un sfert dintre absolvenții IT părăsesc țara. Numărul mare de specialiști cu certificate IT existent în România (aproximativ 16.000), care plasează țara noastră pe locul cinci în lume, relevă nu numai calitatea învățământului din țara noastră, ci și disponibilitatea specialiștilor de a pleca în țări în care astfel de certificate sunt recunoscute.

Estimările existente privind impactul aderării asupra migrației forței de muncă³ au în vedere următorii parametri: diferențialul dintre salariile din țara receptoare și cea de origine, ratele de ocupare din cele două țări, previziunea asupra gradului de libertate privind circulația forței de muncă și factorii politico-instituționali.

Dimensiunea acestui proces va depinde însă în bună măsură de reușita eforturilor de creare în România a unei piețe a muncii pentru tinerii absolvenți ai facultăților. Gradul de recunoaștere a diplomelor românești în UE este și el un factor determinant al migrației persoanelor cu studii superioare. Pe de altă parte, recunoașterea a cât mai multor diplome constituie baza unui schimb de experiență, în măsura în care o parte din specialiști se întorc în țară.

Un alt aspect care trebuie urmărit și care este mai mult de natură sociologică vizează canalele de migrație. Acestea se stabilesc în anumite comunități pe criteriu geografic sau profesional (cum este de exemplu cazul specialiștilor IT plecați în SUA).

¹ Dumitru Sandu, “Migrația”, în *Barometrul de opinie publică*, Fundația pentru o societate deschisă, noiembrie 2002.

² Idem.

³ D. Preda, *Impactul preaderării asupra circulației forței de muncă în România. Procese și tendințe contradictorii*, INCE, 2003.

Migrația pentru muncă are însă și beneficii cum ar fi veniturile repatriate (deloc neglijabile în cazul României) precum și transferul de experiență (teoretică, tehnică, managerială sau antreprenorială).

Din păcate diferențele foarte mari privind veniturile îi determină pe mulți români să accepte în străinătate posturi inferioare pregătirii și capacității lor, ceea ce diminuează și veniturile returnate în țară.

Deși la prima vedere, avem tendința să afirmăm că în cazul liberalizării circulației forței de muncă, a capitalurilor, a bunurilor și serviciilor, apare riscul ca o mare parte din forța de muncă autohtonă să migreze către alte state membre UE, trebuie să luăm în calcul și fenomenul invers. Se estimează că o dată cu influxul de investiții străine din partea țărilor membre UE, să aibă loc o creștere a interesului pentru piața muncii din România. Astfel, poate avea loc o creștere a ponderii forței de muncă imigrante, cu precădere la nivelul personalului calificat, cu experiență, sau altfel spus o creștere a presiunii concurențiale pe anumite segmente ale pieței muncii.

2. *Recalificarea și reorientarea personalului* pot fi considerate parte dintre investițiile obligatorii pe care le presupune integrarea în UE. Trebuie menționat faptul că România se află pe ultimul loc din Europa în privința educației permanente¹, situație care afectează considerabil competitivitatea. La aceasta se adaugă și un procent foarte redus al populației cu educație terțiară plus un număr foarte mare de absolvenți de liceu cu profil general, deci cu minim de specializare. Faptul că unul dintre avantajele comparative ale țării noastre îl reprezintă costul redus forței de muncă este puternic contrabalansat de aceste aspecte. Această situație este deja reflectată în ponderea redusă a ocupării în sectoarele de medie și înaltă tehnologie.

3. *Restructurarea pe care o va presupune integrarea în cadrul UE* implică și cele mai mari costuri sociale dar și cele mai mari beneficii în plan economic. Sectoarele expuse, ce nu vor face față presiunii concurențiale, se vor confrunta cu situația falimentelor unor firme, iar pe de altă parte, în cadrul sectoarelor ce se dovedesc a fi competitive, va avea loc o creștere a numărului firmelor. În ambele cazuri, se poate vorbi despre o tendință de scădere a ponderii deținute pe piața internă de sistemul de companii autohton. În cazul României, există multe sectoare care nu au un nivel de competitivitate ridicat, problemă cu grave repercusiuni asupra economiei în general și asupra factorului social în particular (vezi D. Marin et al.²).

4. Amploarea efectelor negative ale integrării va depinde și de dezvoltarea unui *sistem eficient de protecție socială*. Acest aspect este foarte important datorită faptului că reorientarea forței de muncă către sectoarele competitive implică o creștere a nivelului șomajului, deoarece transferul forței de muncă dintr-un sector în altul nu se face imediat, ci necesită o perioadă de timp pentru recalificarea sau reorientarea acesteia, iar, în plus, sectoarele de competitivitate înaltă sunt de regulă mai puțin intensive în utilizarea forței de muncă (în special, cea necalificată).

¹ European Innovation Scoreboard - Country Report Romania 2002.

² Dinu Marin, C. Mereuță, C. Ciupagea s.a. - *Economia României. Sistemul de companii. Diagnostic structural*, Editura Economică, București, 2001.

Eforturile care trebuiesc realizate în acest domeniu constituie o premisă fundamentală a unor politici socioeconomice consistente, care să poată asigura creșterea balansată a nivelului de trai al populației pe termen mediu și lung (reducerea decalajelor de venituri, diminuarea fenomenului de excludere socială etc.);

5. *Liberalizarea circulației persoanelor în cadrul UE* va duce la sporirea contactelor sociale, reducând sau eliminând tensiunile interetnice¹.

Cu excepția Germaniei de Est, care reprezintă un caz special datorită subvențiilor masive alocate dinspre Germania de Vest, impactul comerțului și al investițiilor străine directe asupra pieței forței de muncă, a fost studiat destul de puțin (Krueger și Pischke, și Bird et al.²).

Studiile întreprinse au relevat că structura salariilor și a angajaților este foarte importantă pentru creșterea și dezvoltarea firmelor respective. Datorită modificărilor survenite în reglementările privind piața muncii, avantajele obținute ca urmare a educației, priceperii și experienței se pot schimba considerabil. În Germania de Est, avantajele asociate cu educația formală au crescut, însă cele asociate cu experiența au rămas neschimbate (Bird et al.). Modificările în distribuția veniturilor personale, ca și influența acestora asupra sistemului de asigurări sociale sunt principalele consecințe ale schimbărilor în structura salariilor. Dar în afara acestora, apar efecte de stimulare a formării profesionale, ca și creșterea mobilității. Teoriile de selecție ale migrației arată că structura capitalului uman al emigranților reacționează puternic la diferențele între posibilitățile de câștig ale țării de origine și ale țării primitoare, ceea ce prezintă importanță pentru capitalul uman al populației din țările de origine.

Teoriile investițiilor directe de capital și comerțului conduc la predicții contradictorii privind salariile relative în Est. Teorema Heckscher-Ohlin din domeniul comerțului internațional afirmă că liberalizarea comerțului mărește diferențialul salariilor relative (salariile personalului calificat/salariile personalului necalificat) în țările cu abundența de personal calificat (UE) și micșorează același diferențial de salarii relative în țările sărace în personal calificat (țările central și est-europene). Conform acestei teoreme, liberalizarea comerțului mărește eficiența și în același timp reduce dispersia salariilor în țările central și est-europene. Pe de altă parte, investițiile străine directe, ca și exporturile, pot fi o cale importantă de difuzie a tehnologiei și cunoștințelor, mărinđ în acest fel veniturile personalului cu calificare superioară în țările central și est-europene și respectiv în România și lărgind diferențele în distribuția veniturilor. Rezultatele observate până în prezent în America Latină nu confirmă predicția teoremei Heckscher-Ohlin cu privire la diminuarea ecartului salariilor relative (Robbins³).

Este dificil de întreprins un studiu asupra impactului pe care l-a avut liberalizarea comerțului și a investițiilor străine directe asupra forței de muncă și a distri-

¹ România deja și-a exprimat prin recente declarații ale președintelui Iliescu privind responsabilitatea UE față de problemele speciale ale unor minorități cum ar fi cea a romilor.

² Bird E. J., Schwarze J. and Wagner G., "Wage Effects of the Move Towards Free Markets in East Germany", *Industrial and Labour Relations Review* 47, 1994.

³ Robbins D. J., *Trade, Trade Liberalization and Inequality in Latin America and East Asia*, Harvard University, 1996.

buției veniturilor în România, în special datorită faptului că valoarea investiției străine directe pe locuitor este foarte redusă, negenerând încă efecte de antrenare clare.

3.2. Impactul asupra capitalului

Integrarea în cadrul Uniunii Europene și în perspectivă în uniunea monetară va conduce cel mai probabil la reducerea inflației ceea ce va contribui la creșterea ratelor de investire. Totodată macrostabilizarea expectată va crește accesul la credite externe reducând totodată și costurile acestora.

Unul dintre aspectele derivate ale procesului de aderare la UE vizează o *expectată majorare a investițiilor străine directe (ISD)*. Mai multe studii arată că a existat o corelație între anunțul privind extinderea Uniunii Europene și evoluția ISD.¹ Astfel anunțul Consiliului de la Essen din 1994 a fost urmat de creșterea semnificativă a ISD în țările aflate în plutonul țărilor cu cele mai multe șanse de aderare - adică Ungaria, Cehia și Polonia. Mai mult, decizia UE din 1997 de a deschide negocierile cu cinci dintre țările candidate a condus de asemenea la majorarea ISD în aceste țări, stimulând cercul virtuos al creșterii economice și restructurării. Din păcate această situație a condus la creșterea decalajului dintre acestea și celelalte țări candidate printre care și România.

Cu toate acestea aceasta trebuie să luăm în calcul dificultățile de a distinge între impactul integrării și situația economică generală.

Fluxurile mondiale de ISD au crescut semnificativ în anii 1990, atingând 1270 mld USD doar în 2000, însă 89% au avut ca destinație țările industrializate. Cu toate că cele destinate țărilor în curs de dezvoltare au crescut, ele au reprezentat doar 19% din total. Țărilor candidate la UE le-a revenit doar 0,02%.

Cifrele relativ mici maschează importanța pe care ISD o au în economiile în tranziție. Acestea reprezintă până la 44% din totalul investițiilor în țările în curs de dezvoltare, comparativ cu 4-17% în țările dezvoltate.²

Principalele beneficii pe care le aduc ISD sunt:

- Crearea de noi locuri de muncă;
- Efecte de antrenare pe verticală și creștere a concurenței pe orizontală. Creșterea concurenței poate însă, în condițiile necompetitivității firmelor locale, să conducă la falimentul acestora;
- Transfer tehnologic (în cele mai multe cazuri), de know-how managerial și de marketing;
- Acces la piețe, respectiv la piețele pe care companiile investitoare activează;

¹ Alan Bevan, Saul Estrin and Heather Grabbe, "The impact of EU accession prospects on FDI inflows to central and eastern Europe", *Policy Paper* 06/01, ESRC "One Europe or Several?" Programme.

² Idem.

- O pregătire superioară a personalului și impact mai redus asupra mediului.

România se află alături de Bulgaria la coada clasamentului privind atragerea ISD, în cadrul țărilor candidate. Pentru comparație, Polonia a reușit să atragă de exemplu mai multe ISD decât Portugalia. Grupul de la Visegrad (Cehia, Ungaria, Polonia și Slovacia) a colectat aproximativ două treimi din totalul ISD în regiune. Prin contrast, România și Bulgaria au atras doar 10%, comparația fiind și mai defavorabilă dacă ne raportăm la numărul de locuitori.

În previzionarea fluxului de ISD, trebuie luați în considerare o serie de factori ca:

- Dimensiunea pieței interne;
- Costul forței de muncă;
- Calificarea forței de muncă;
- Ratingul privind creditul. Alături de acest factor poate fi menționat și semnalele de recunoaștere privind stadiul integrării. Studiile arată că acest mecanism a funcționat și independent de ratingul privind creditul;
- Proximitatea geografică față de țara sursă. Trebuie menționat faptul că afinitățile culturale pot prima. Astfel, în cazul României de exemplu, pe locul întâi se află Franța, iar Germania care este mai aproape, pe doi;
- Stabilitatea cadrului legislativ;
- Nivelul corupției;
- Nivelul fiscalității.

Experiența a arătat că în general racordarea de facto la normele europene a avut efecte benefice asupra ISD dar au existat și cazuri contrare. Domenii ca piața titlurilor financiare și ca sectorul serviciilor financiare nebankare s-au dovedit a nu avea un impact pozitiv iar în cazul reglementărilor privind concurența impactul a fost chiar negativ.

3.3. Impactul asupra factorului natural

Unul dintre capitolele cheie ale integrării este reprezentat de protecția mediului, date fiind costurile extrem de ridicate pe care le presupune racordarea la standardele UE. Din punct de vedere metodologic analiza impactului integrării în domeniul mediului ridică probleme legate de corelarea costurilor și beneficiilor atât în timp, cât și ca domeniu.

Costurile respectării standardelor sunt localizabile deoarece sunt legate de activități sau tehnologie specifice, sunt mai ușor de cuantificat și cu un orizont de timp mai redus și mai clar eșalonat.

Efecte/beneficii sunt atât locale cât și pe arii geografice mai largi, fiind totodată mult mai greu de cuantificat. Cu toate acestea "beneficiile rezultate din creșterea calității aerului și controlul poluării industriale ar putea fi de opt ori mai mari

decât costurile conformării” [în cele cinci sectoare cu implicațiile cele mai mari: industria energetică, minieră, chimică și petrochimică, siderurgică, materialelor de construcții]¹.

Principala problemă este echilibrarea unor costuri directe cu beneficii mai puțin vizibile și pe grade diferite de extindere (care pot merge până la sănătatea nou-născuților), ceea ce face mult mai laxă evaluarea. Domeniile cele mai frecvente în care se fac simțite beneficiile sunt sănătatea, anumite ramuri ale economiei cum ar fi pescuitul și turismul, precum și anumite beneficii sociale (incluzând aici caracteristicile estetice ale apelor).

Costurile în domeniul mediului se reflectă în primul rând în costurile produselor, reflectându-se apoi în preț și afectând competitivitatea acestora.

3.4. Cunoașterea

Considerată ca al patrulea factor de producție, cunoașterea integrată în produse și servicii a ajuns să devină axul competitivității, fapt care a determinat obiectivul UE de a ajunge cea mai competitivă economie a cunoașterii. Integrarea se va realiza astfel și într-o serie de domenii specifice noii economii, cum ar fi cercetarea și societatea informațională.

Pentru evaluarea impactului pe care îl are integrarea în aceste domenii trebuie avute în vedere următoarele aspecte:

Programul cadru de cercetare al UE este unul bazat pe criterii de competitivitate: contribuțiile la buget sunt proporționale cu PIB-ul dar beneficiile depind de numărul și valoarea proiectelor câștigate. Aceasta din urmă vor depinde de modul în care se va reuși transformarea actualului sistem de cercetare într-unul de inovare.

Fondurile structurale ale UE sunt alocate și în funcție de decalajele privind ratele de penetrare a tehnologiei informației (indicatorii cheie fiind numărul de conexiuni Internet și investițiile în echipamente).

Noua economie presupune efecte de antrenare foarte puternice, ceea ce face mai dificilă estimarea beneficiilor.

¹ Manoleli D., Platon V., Stănescu P., Prisecaru P., Georgescu L., *Impactul transpunerii standardelor UE privind protecția mediului înconjurător în anumite sectoare din România*, Institutul European din România, 2002.

4. Aspecte teoretico-metodologice sectoriale

Trei sunt domeniile ce vor fi tratate separat: industria, comerțul exterior și agricultura.

Agricultura reprezintă unul dintre cele mai sensibile domenii ale aderării, dat fiind, în principal, numărul mare al populației care lucrează în România în acest domeniu (42% în 2002¹) precum și productivitatea foarte scăzută. O analiză a structurii ocupării în acest domeniu relevă faptul că ponderea salariaților este extrem de scăzută și în același timp cea a lucrătorilor cu timp parțial de muncă este foarte mare.

Dacă luăm în considerare faptul că în ciuda acestor aspecte migrația din urban în rural continuă să o depășească pe cea din rural în urban, se profilează imaginea unui sector de subzistență, mărturie a costurilor sociale pe care tranziția le-a presupus în România.

Aderarea va deschide această cutie neagră în care se refugiază o mare parte din capitalul uman ce nu a putut fi integrat în economia de piață.

4.1. Implicațiile procesului de integrare asupra industriei

În domeniul industriei, integrarea privește două probleme majore: adoptarea standardelor impuse de acquis-ul comunitar și competitivitatea pe piața unică, cele două aspecte fiind interdependente. Adoptarea standardelor de calitate aduce beneficii imediate la nivelul consumatorilor, cât și prin deschiderea accesului către piața europeană, însă presupune costuri suplimentare ceea ce poate afecta competitivitatea produselor.

În afară de adoptarea standardelor, factorii ce trebuie avuți în vedere în urmărirea competitivității sunt:

- Decalajul tehnologic. Acest decalaj va implica foarte mari *costuri* pentru a fi eliminat, costuri ce vor trebui să fie suportate atât de Fondurile Structurale, cât și (în principal) de bugetul statului;
- Stadiul restructurării. Datorită continuării procesului de restructurare în cadrul industriei și datorită instabilității sistemului de prețuri relative pe fondul inflaționist al economiei României, există o mare varietate în ceea ce privește ratele de creștere, ceea ce face ca performanțele de competitivitate ale subsectoarelor industriale să fie eterogene și să difere de la an la an;

¹ Anuarul statistic al României, 2002.

- Este greu de construit o scară exactă de priorități la nivelul subramurilor industriei românești (vezi Duma, Ciupagea¹) pe baza căreia experții și responsabilii de politici să-și concentreze deciziile de intervenție/facilitare pe parcursul perioadei de preaderare;
- Abilitățile manageriale.

Competitivitatea prin preț bazată pe costul redus al forței de muncă se dovedește din ce în ce mai puțin funcțională în industrie, în condițiile în care ea presupune o orientare către activitățile intensive în muncă, care afectează indicele raportului de schimb. Ea se poate însă dovedi decisivă în domeniul serviciilor inclusiv a celor conexe activităților industriale.

4.2. Comerțul exterior

Lărgirea Uniunii Europene către Est va însemna, printre altele, *extinderea Uniunii Vamale (UV) europene*. Pentru România, ca și pentru celelalte țări candidate, se impun două direcții majore de modificare a politicii comerciale:

1. Eliminarea barierelor comerciale în interiorul UV lărgite și adoptarea Tarifului Exterior Comun (TEC) al UE (*taxele vamale aplicate*), care vor duce la modificarea protecției tarifare și implicit a importurilor;
2. Negocierea unei Liste de Angajamente Comune la Organizația Mondială a Comerțului (care se referă la *taxele consolidate, numite și plafoane tarifare*). Mai concret, retragerea listei de angajamente la OMC și negocierea, împreună cu UE lărgită a unei noi liste, valabilă pentru toți membrii noii uniunii vamale, ceea ce ar putea duce la formularea de cereri pentru măsuri compensatorii din partea țărilor terțe.

Atât impactul asupra protecției tarifare, cât și cel asupra comerțului, vor trebui să îndeplinească prevederile Articolelor XIV și XVII ale GATT, care stipulează condițiile care trebuie îndeplinite de extinderea Uniunii Vamale. Mai precis, extinderea Uniunii Vamale ar trebui să nu determine un nivel de protecție tarifară mai mare decât acela dinaintea extinderii, și ar trebui să nu aibă un impact negativ asupra importurilor din țările terțe. Aceleași articole prevăd cadrul legislativ în care se vor desfășura negocierile pentru compensații cu țările terțe: în cazul creșterii taxelor consolidate pe ansamblul noilor membri, țările terțe pot pretinde compensații dacă sunt îndeplinite unele condiții suplimentare și anume: reclamații nu beneficiau înainte de extindere de tratate comerciale preferențiale (adică erau supuse tratamentului clauzei națiunii celei mai favorizate, *CNF*) și de asemenea au fie interesul de negociator inițial, fie interesul de furnizor principal. Aceste negocieri trebuie să înceapă în mod normal înainte de momentul aderării, astfel încât țările terțe să resimtă cât mai puțin eventualele efecte negative pe termen scurt generate de extinderea uniunii vamale.

¹ Duma M., Ciupagea C., *Criterii de stabilire a priorităților în industria României*, Studiu Scienconsult/Proiect MCT/ANSTI, 2000.

Taxele vamale consolidate

Codul vamal al României a fost consolidat în întregime (toate liniile tarifare au fost incluse în Lista de Angajamente OMC a României). Având în vedere că a doua perioadă a ultimelor negocieri ale GATT a coincis cu începutul procesului de tranziție a economiei, România, ca și alte țări din Europa Centrală și de Est (TECE), a putut profita de un statut particular în negocieri: taxele consolidate n-au reflectat diferența dintre prețurile naționale și internaționale. Astfel, au putut fi negociate taxe consolidate destul de ridicate¹, lăsând margine de manevră pentru protecția producției interne. În plus, România a profitat de statutul de țară în curs de dezvoltare și a negociat taxe consolidate mai mari în comparație cu alte TECE. Cele mai ridicate plafoane tarifare au fost negociate pentru produsele agricole.

Prin aderarea la UE, România trebuie să-și retragă lista ei de angajamente OMC și să negocieze, împreună cu toți membrii UE extinse, o nouă listă de angajamente. Este destul de posibil ca această nouă listă să nu fie prea diferită de cea pe care UE o deține la ora actuală. De aceea, *o evaluare a implicațiilor poate fi făcută prin compararea dintre lista curentă de angajamente ale României și cea a UE.*

Pe ansamblu, media aritmetică a taxelor consolidate ale României este mult mai mare decât aceea a UE. Numărul de vârfuri tarifare (taxe mai mari de 100%) însumează 5,7% din totalul liniilor tarifare, pe când în UE acestea reprezintă doar 0,3%. În ceea ce privește produsele industriale, numai pentru textile și îmbrăcăminte există vârfuri tarifare. Produsele agricole au niveluri foarte ridicate ale taxelor consolidate. Acestea reprezintă cca 40% din liniile tarifare pentru România, dar sub 1% pentru UE. Ne așteptăm deci ca prin noile angajamente, OMC să *nu mai poată menține protecția tarifară ridicată pentru sectorul agricol.* Cu toate acestea, este foarte probabil ca produsele sensibile pentru UE să fie în continuare puternic protejate, însă acestea nu sunt în mod necesar sensibile și pentru România.²

Prin alinierea la angajamentele UE, România va trebui să reducă nivelul taxelor consolidate în ansamblu. Există însă poziții tarifare în care plafoanele tarifare ar trebui să crească. În conformitate cu termenii Articolelor XXVIII ale GATT, țările partenere ar putea pretinde compensații în cazul creșterii taxelor consolidate și numai dacă ele aveau statutul de CNF înainte de extindere (partenerii cu care existau acorduri comerciale preferențiale sunt excluși). La structura actuală a comerțului, produsele importate în România pentru care vor apărea importante creșteri ale taxelor consolidate provin în principal din țări cu care există acorduri comerciale preferențiale. Astfel, *este improbabil să apară pretenții din partea țărilor terțe pentru plăți compensatorii.* Compensațiile potențiale totale în cadrul OMC vor fi mici, de vreme ce partenerii cu care sunt încheiate acorduri preferențiale sunt excluși de la negocieri pentru plăți compensatorii³.

¹ Cu excepția Republicii Cehe și Slovaciei.

² Ciupagea C., Unguru M., Cojanu V., Alanoca F., *Adoptarea politicilor României la cerințele UE cu privire la taxe vamale și politici comerciale*, Institutul European din România, 2002.

³ Când comparăm tarifele consolidate linie cu linie, constatăm că există puțini parteneri comerciali din partea cărora se pot aștepta pretenții pentru măsuri compensatorii, și aceasta pentru un număr foarte mic de produse. Câteva exemple: Panama și Costa Rica pentru banane; China pentru orez, ciuperci și fructe.

Taxele vamale aplicate

Prin aderarea la UE, România va adopta Tariful Exterior Comun al UE. Modificările taxelor vamale ale României vor avea două aspecte: (i) modificarea în valoare și (ii) modificarea în regimul tarifar aplicat țărilor de origine a importurilor. România ar trebui să se alinieze la Taxele Vamale Comune ale UE prin *negocierea tuturor acordurilor comerciale preferențiale care sunt în vigoare pentru UE*. Acordurile preferențiale curente ale României vor fi abolite. Aceasta reprezintă un aspect major în schimbările viitoare ale politicii comerciale românești.

Prin adoptarea Taxelor Vamale Comune ale UE, pot apărea următoarele situații:

- pentru țările care acum beneficiază de CEFTA și Acordul European toate taxele vamale vor fi eliminate (ca membri ai Uniunii Vamale Extinse);
- pentru țările terțe regimul taxelor ar rămâne același (CNF sau preferențial), dar valoarea taxelor va fi diferită;
- partenerii comerciali care beneficiază de regim comercial preferențial își vor pierde acest statut (se va aplica regimul de taxe CNF); alții vor fi supuși unui acord comercial preferențial diferit;
- partenerii comerciali vor trece de la regimul CNF la regimul comercial preferențial prin negocierea de acorduri comerciale similare cu cele la care UE este deja semnatară.

Alinierea la schema de acorduri comerciale preferențiale ale UE

În prezent, România are acorduri comerciale preferențiale cu țări în curs de dezvoltare (în cadrul Sistemului Generalizat de Preferințe sau P-16), sau în cadrul acordurilor regionale. Acestea din urmă includ Acordul European și CEFTA¹. Acordul European reprezintă primul pas către convergența economică. Acordurile “zero-for-zero” negociate în 2000 stimulează crearea de zone de liber comerț înainte de momentul aderării la UE. CEFTA este principalul acord multilateral încheiat între TECE și a fost conceput ca un “exercițiu” pentru viitoarea Uniune Vamală. De asemenea, România mai are încheiate acorduri comerciale bilaterale cu Moldova, Turcia și Israel.

După aderarea la UE, România va trebui să negocieze acorduri comerciale bilaterale similare cu ale UE (cu excepția Acordurilor Europene, care vor fi abolite). Astfel, majoritatea importurilor românești se vor desfășura în cadrul acordurilor comerciale preferențiale, deoarece statele membre ale UE au acorduri comerciale preferențiale cu toți membrii OMC, cu excepția a opt țări, pentru care este aplicat exclusiv tratamentul CNF:

- Schema Preferintelor Comerciale Generalizate (SGP);
- The new Asian Caribbean Pacific (ACP)-EU Partnership Agreement of Suva;
- acorduri de asociere cu țările mediteraneene: *Tunisia, Maroc, Iordania, Israel și Autoritatea Palestiniană, Egipt*. Sunt în curs de desfășurare negocieri cu *Liban, Siria și Algeria*;

¹ CEFTA : Central European Free Trade Agreement.

- acordurile de asociere cu *Cipru și Malta*;
- uniunea vamală *UE-Turcia*;
- acordul interregional de asociere între *UE și Mercosur*;
- acordul preferențial comercial cu *Africa de Sud*;
- UE acordă preferințe comerciale în regim tarifar de tip autonom Albaniei, Croației și Bosniei-Herzegovina, și pe baza unui Acord de Cooperare Republicii Iugoslave a Macedoniei.

Prin adoptarea Tarifului Vamal Extern al UE, protecția tarifară în România va fi mai scăzută. Astfel, producătorii interni vor trebui să facă față concurenței unor produse mai ieftine și deci vor fi nevoiți să-și crească competitivitatea pe piața internă. Ne putem aștepta însă la o creștere a importurilor, cel puțin în anumite sectoare, în care restructurarea și eficientizarea nu vor fi încununate de succes.

Impactul asupra importurilor

Dupa cum am văzut, modificarea taxelor vamale va fi heterogenă pentru partenerii comerciali. De aceea, sugerăm ca estimarea efectelor asupra importurilor să ia în considerare modificarea relativă a prețurilor importurilor în funcție de originea bunurilor - cea din urmă fiind legată de modificarea relativă a taxelor aplicate țărilor partenere.

Originalitatea investigațiilor pentru estimarea viitoarei structuri a importurilor constă în includerea în analiză a *tuturor partenerilor comerciali* (CNF și parteneri care beneficiază de regim tarifar preferențial), pentru a putea ține seamă de efectele de substituție între aceștia. În acest scop, am utilizat un model de tip Armington¹ (vezi cadrul de mai jos). Acest model încorporează substitutibilitatea imperfectă între produse, diferențierea făcându-se în funcție de țara de proveniență a produsului. Variația importurilor depinde de modificarea relativă a prețurilor importurilor datorită efectelor de taxe vamale, și de gradul de substituție dintre partenerii comerciali. Cu cât produsele sunt mai substituibile, cu atât mai pronunțate vor fi efectele asupra comerțului.

Un model de tip Armington pentru estimarea impactului asupra importurilor

O procedură în două etape

În prima etapă, țara importatoare își definește cererea de import, stabilind alocarea între produsele interne și cele de import, astfel încât să-și poată satisface cererea totală. Să considerăm M_i volumul importurilor totale și η_i elasticitatea de preț a cererii totale de import pentru produsul i .

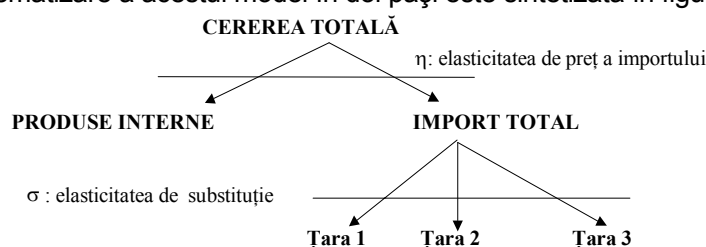
În a doua etapă, cererea de import este diferențiată după țările de origine. Consumatorul maximizează repartiția geografică a importurilor sale în conformitate cu prețurile relative ale importurilor. El maximizează o funcție de utilitate de tip CES:

¹ Armington P.S., *The geographic pattern of trade and the effects of price changes*, International Monetary Fund Staff Papers, vol. XVI, n°1, 1969, pp. 159-176.

$$U_i = \sum_k \left[b_{ki}^{\sigma_i} M_{ki}^{\frac{\sigma_i-1}{\sigma_i}} \right]^{\frac{\sigma_i}{\sigma_i-1}}$$

unde k este partenerul comercial, M_{ki} este volumul importat de produs i , originar din k . b_{ki} este o constantă, care poate fi considerată ca reprezentând nivelul de preferință pentru importurile originare din k . σ_i este elasticitatea de substituție a importurilor de produs i pe piața țării importatoare, substituție între diverse origini ale importului.

O schematizare a acestui model în doi pași este sintetizată în figura de mai jos:

Prin maximizarea funcției de utilitate a consumatorului, obținem următoarea ecuație, valabilă pentru orice țară k și orice produs i :

$$M_{ki} = \alpha_{ki}^0 M_i \left(\frac{P_{ki}}{P_i} \right)^{-\sigma_i} \quad [1]$$

unde: M_{ki} reprezintă volumul importului, $\alpha_{ki}^0 = b_{ki}^{\frac{\sigma_i-1}{\sigma_i}}$ este o constantă care indică preferința pentru import din țara respectivă (α_{ki}^0 ar putea reprezenta cota de piață a țării k în anul de bază)¹, P_i este indicele CES al prețurilor de import.

Estimarea elasticităților

Pentru a putea calcula variația importurilor în conformitate cu originea lor, ar trebui să estimăm mai întâi elasticitățile η_i (elasticitatea de preț a importurilor de produs i) și σ_i (elasticitatea de substituție între țările de origine a importurilor de produs i).

Principala ipoteză a modelului propus de noi este aceea că importurile variază exclusiv datorită variației relative a prețurilor de import (între țările de origine), acestea fiind funcție de variația taxelor vamale la care sunt supuse, *ceteris paribus*.

Astfel, elasticitățile de substituție σ_i pentru ecuația [1], pot fi estimate printr-o regresie, în logaritmi, pentru fiecare grup/tip de produse i :

$$\log\left(\frac{\alpha_{ki}}{\alpha_{ki}^0}\right) = -\sigma_i \log\left(\frac{P_{ki} / P_i}{P_{ki}^0 / P_i^0}\right) + \text{duty regime} + \text{year}$$

¹ Așa cum a fost demonstrat în Hickman și Lau (1973).

unde: k este setul de țări partenere supuse aceluiași regim tarifar, i este grupul/tipul de produse, "duty regime" și "year" sunt variabile dummy.

Elasticitățile de preț ale importurilor η_i pot fi estimate pentru fiecare grup/tip de produse:

$$\log(M_i) = \eta_i \log(P_i) + year,$$

unde M_i reprezintă importurile totale (toți partenerii comerciali incluși) ai grupului de produse i .

Modificările importurilor

Acest model permite estimarea impactului modificărilor tarifare ca urmare a aderării la UE asupra fluxurilor comerciale (mai precis a importurilor) **pentru fiecare țară parteneră**.

Dacă t_{ki}^{p0} este taxa vamală aplicată la ora actuală de țara p pentru importurile de produse i originare din țara k și \tilde{P}_{ki} este prețul ofertei de export a țării k pentru produsul i (prețul la frontieră), prețul actual de import în p pentru produsul i , originar din k , poate fi scris ca fiind:

$$P_{ki}^{p0} = \tilde{P}_{ki} (1 + t_{ki}^{p0}) \quad [2]$$

Modificarea taxei vamale aplicată lui k , pentru produsul i , va determina variația prețului de import:

$$dP_{ki}^p = \tilde{P}_{ki} (dt_{ki}^p) = \tilde{P}_{ki} (t_{ki}^{p1} - t_{ki}^{p0}) \quad [3]$$

unde t_{ki}^{p0} este taxa vamală actuală aplicată de țara importatoare p (respectiv taxele din Codul Tarifar al României), iar t_{ki}^{p1} este cea viitoare (în cazul nostru, zero în interiorul uniunii vamale extinse și taxele vamale ale UE pentru țările terțe).

Prin derivarea ecuației [1] obținem variația importurilor de produse i originare din k . Astfel, putem calcula noua repartiție a importurilor (σ_i și η_i , precum și variația prețurilor fiind deja estimate):

$$\frac{dM_{ki}}{M_{ki}} = \underbrace{\frac{dM_i}{M_i}}_{(1)} - \sigma_i \underbrace{\frac{dP_{ki}}{P_{ki}} + \sigma_i \frac{dP_i}{P_i}}_{(2)} \quad [4]$$

unde $\frac{dP_i}{P_i}$ este variația prețului importurilor de produs i . Acest indice de preț, care este în mod normal un indice de tip CES, ar putea fi aproximat prin media ponderată a prețurilor de import: $P_i = \sum_k \alpha_{ki} P_{ki}$, unde α_{ki} este cota de piață (în volum) a țării k pentru produsul i .

Astfel, $\frac{dP_i}{P_i} = \sum_k S_{ki} \frac{dP_{ki}}{P_{ki}}$ unde S_{ki}^o este valoarea cotei de piață pentru k.

Ecuția [4] poate fi separată în două componente:

- un efect depinzând de cota de piață inițială (1): gradul de deschidere al pieței, datorat structurii protecției tarifare a țării importatoare. Acest efect indică faptul că variația totală a importurilor va fi distribuită în conformitate cu cota inițială a fiecărui partener;

- un efect de substituție între țările partenere (2): câștigul sau pierderea pentru partenerii comerciali, datorită variației relative a prețurilor de import. Cu cât produsele sunt mai substituibile, cu atât acest efect este mai amplu.

Per ansamblu, variația totală a importurilor reprezintă crearea netă de comerț (diferențialul dintre creare și deturnare de comerț), care poate fi pozitivă sau negativă.

Un alt model adecvat pentru evaluarea impactului asupra importurilor românești ar fi modelul gravitațional, mai ales în cazul în care dorim să analizăm gradul de integrare în UE prin evoluția relațiilor comerciale între România și zona comunitară.

Modelul gravitațional

Potrivit acestui model (Linnemann 1966) valoarea exportului (X) unei țări i spre o țară j este o funcție de:

- PIB al țării de destinație (PIB) și al țării de origine (PIB);
- Populația țării de destinație (POP) și a țării de origine (POP);
- Distanța între cele două țări (Dist);
- Alți factori (vecinătatea, acorduri de comerț liber) (D).

Folosindu-se datele statistice de comerț exterior dintre cele două țări (uniuni vamale), variabilele respective se ponderează cu parametrii α , β_1 , β_2 , β_3 , β_4 , β_5 și γ_k .

Modelul gravitațional definește astfel exporturile țării i spre țara j:

$$X_{ij} = \alpha \text{ PIB}_j \beta_1 \text{ POP}_j \beta_2 \text{ PIB}_i \beta_3 \text{ POP}_i \beta_4 \text{ Dist}_{ij} \beta_5 \prod_k \gamma_{kj}$$

Se iau în calcul potențialul de export al țării de origine (forța centrifugă) și potențialul de absorbție a importurilor (forța centripetă) în țara de destinație.

PIB-ul din ambele țări influențează pozitiv exporturile (X), în timp ce numărul populației are o influență negativă. Țările mari își satisfac într-o proporție superioară propria cerere și tind să depindă mai puțin de comerțul exterior.

În practică, modelul s-a verificat destul de bine, deși nu oferă prea multe explicații tehnice. S-a aplicat la datele disponibile pentru țările Europei Occidentale, plecând de la nivelul comerțului într-un anumit moment și prefigurând nivelul normal sau previzibil al acestuia.

În cazul României, dacă la importuri s-ar putea confirma, la exporturi ele supraevaluează capacitatea noastră de adaptare a ofertei interne la cererea

externă (forța centrifugă). Pe lângă marja de eroare pe care o implică acest model, supraevaluarea provine și din utilizarea indicatorului PIB corectat cu paritatea puterii de cumpărare (PPC). Transformarea PIB/loc. din lei în euro sau dolari la paritatea puterii de cumpărare duce la o supraevaluare artificială a PIB.

Puterea de cumpărare externă este dată de PIB la cursul pieței și nu de cel corectat cu PPC. În aceste condiții, dacă se aplică modelul gravitațional în comerțul româno-comunitar, cu PIB necorectat, se constată că nu se mai poate prezice o creștere masivă a acestui comerț. Principalele reorientări geografice ale comerțului nostru exterior au avut deja loc. Uniunea Europeană deține deja pondere majoritară în comerțul exterior al României, ceea ce ne situează la nivelul unor țări membre ale UE. Deci, în viitor nu este de așteptat o creștere în continuare a ponderii, ci a volumului comerțului, o dată cu creșterea economică internă și cu alți factori care stimulează în general schimburile economice externe.

Integrarea unei economii de mici dimensiuni într-un spațiu economic de natura UE, cu un grad ridicat de stabilitate economică, implică anumite costuri și beneficii, dintre care putem evidenția trei efecte principale:

1. Creșterea volumului schimburilor comerciale ca rezultat al creării nete de comerț;
2. Prețurile tind să cunoască o aliniere pe diferite piețe;
3. Diminuarea veniturilor obținute prin taxele vamale.

Pe lângă aceste efecte principale, este necesar să evidențiem și altele, cum ar fi:

1. Efectul producerii de profit care apare în special în sectoarele în care prețul intern este mai mare decât costul mediu de producție. În acest caz, creșterea volumului producției va genera creșterea venitului atâta vreme cât venitul marginal adus de fiecare unitate produsă suplimentară va fi mai mare decât costul marginal;
2. Scăderea costurilor ca urmare a creșterii dimensiunilor producției prin lărgirea pieței;
3. Existența unei varietăți de alegere din partea producătorilor în privința bunurilor de producție și a tehnologiilor utilizate și din cea a consumatorilor legat de diversificarea bunurilor destinate satisfacerii consumului nemijlocit;
4. Atunci când nivelul de integrare depășește stadiul uniunii vamale, pot să apară câștiguri suplimentare ca urmare a creșterii mobilității factorilor de producție și coordonării politicilor monetare și fiscale: acumularea de capital fizic, care se realizează prin investiții străine directe; o mai bună repartizare a forței de muncă.

Comerțul cu produse sensibile

Există încă anumite produse calificate drept "sensibile", pentru care se consideră că protecționismul UE împiedică atingerea performanțelor noastre de export la nivelul potențialului.

România, cu o forță de muncă ieftină, deține un avantaj comparativ în industriile care înglobează multă manoperă sau sunt energo-intensive. Acestea sunt tocmai industriile "sensibile": siderurgie, confecții-textile, încălțăminte, prelucrarea lemnului.

Liberalizarea treptată a importurilor comunitare de produse "sensibile" din România, nu a dus la o explozie a exporturilor noastre. Unul din motive este procesul accelerat de globalizare a economiei, în care s-a erodat mult marja de avantaj comparativ.

Calculând "indicele avantajului comparativ"¹ se constată că România deține avantaje comparative la anumite produse textile și confecții, la unele produse siderurgice și la unele produse din lemn. Dacă se aprofundează analiza pe ani, se constată că avantajele comparative variază relativ rapid de la o subgrupă la alta de mărfuri.

Rolul proximității geografice pare a fi exagerat în modelul gravitațional, de aceea potențialul nostru de export spre UE poate fi supraevaluat prin această metodă.

Înlăturarea barierelor vamale și, deci, intensificarea comerțului, poate duce la creșterea productivității prin contactul cu parteneri cu un nivel al cercetării-dezvoltării mai ridicat. Simulările întreprinse de Bayoumi, Coe și Helpman cu ajutorul modelului FMI MULTIMOD, au demonstrat importanța transferului de cercetare-dezvoltare între țările industriale dezvoltate și cele în curs de dezvoltare prin legăturile comerciale dintre ele, pentru stimularea creșterii economice și a dezvoltării lor.

Teoriile recente privind comerțul și creșterea economică au subliniat importanța fluxului de cunoștințe încorporat în produsele ce sunt comercializate ca o cale potențială prin care poate avea loc transferul de tehnologie (Grossman și Helpman², și Romer și Rivera-Batiz³). Țările ce investesc puțin în cercetare-dezvoltare sau produc o gamă restrânsă de bunuri de consum și/sau produse intermediare pot beneficia din cercetarea-dezvoltarea ce este întreprinsă în țările industriale. Prin examinarea unui eșantion de țări industriale dezvoltate și țări în curs de dezvoltare, Coe, Helpman și Hoffmaister⁴ au demonstrat că transferul de cercetare-dezvoltare dinspre țările nordice spre țările sudice poate fi important și semnificativ cantitativ.

Această observație se bazează pe studierea impactului comerțului la nivel agregat (ponderea importului) concomitent cu corelația dintre intensitatea cercetării-dezvoltării întreprinse de partenerii comerciali și productivitatea factorilor interni de producție. Din acest studiu a rezultat clar efectul pozitiv al comerțului cu

¹ Se calculează ca raportul între ponderea produsului în valoarea exporturilor românești spre UE și ponderea produsului în totalul importurilor în UE.

² Grossman G. M. and Helpman E., *Innovation and Growth in the Global Economy*, MIT-Press, Cambridge, 1992.

³ Rivera-Batiz L., and Romer P., "Economic Integration and Endogenous Growth", *Quarterly Journal of Economics*, 106, 1991.

⁴ Coe D.T., Helpman E., and Hoffmaister A.W., *CEPR Discussion Paper Series*, N. 1133, North-South R&D Spillovers, London, 1995.

țările dezvoltate. S-a observat, de asemenea, că pentru produsele omogene și nediferențiate (ca de exemplu materii prime), potențialul privind transferul de tehnologie este mai redus decât pentru produsele diferențiate și sofisticate (echipamente și produse intermediare).

Fluxul de cunoștințe transmis prin importurile din țările partenere avansate tehnologic reprezintă numai una din căile prin care poate avea loc transferul de tehnologie din aceste țări spre România. O altă sursă, la fel de importantă, poate apărea ca rezultat al succeselor la export al firmelor românești în UE. Literatura economică privind performanța relativă a firmelor cu activitate de export față de cele fără activitate de export este destul de slab prezentată. Pentru SUA, Bernard și Jensen¹ au arătat că firmele exportatoare au obținut rezultate superioare celor neexportatoare pentru toți indicatorii de performanță, precum: mărimea firmei, valoarea adăugată, creșterea salariilor etc. Producerea unor bunuri competitive pe plan internațional și comercializarea lor pe piața externă reprezintă un statut dificil de obținut. Aceasta arată că acele firme care au reușit să devină exportatoare au căpătat cunoștințele necesare pentru a opera pe piețe diferite față de cele interne. Aceasta prezintă o importanță deosebită pentru România și pentru țările în tranziție în general.

Gradul de difuzie a tehnicilor utilizate de filialele multinaționale depinde de capacitatea de absorbție a întreprinderilor autohtone, respectiv de dotarea cu resursele necesare pentru a facilita absorbția. Astfel, diverse informații se vor difuza într-un grad diferit și cu o viteză diferită. În particular, inovațiile deosebite, relevante pentru producția anumitor bunuri, necesită noi investiții în ceea ce privește cunoștințele lucrătorilor și echipamentele. De aceea, aceste tehnici speciale se răspândesc într-un grad mai redus decât know-how-ul generic care se poate implementa cu resursele existente în diferite tipuri de activități de producție. De asemenea, firmele multinaționale pot limita difuzia informațiilor tehnice relevante pentru industria respectivă către firmele domestice competitive pentru a-și putea menține ponderea pe piață. Pe de altă parte, aceste filiale ale firmelor multinaționale pot fi interesate în a facilita difuzia cunoștințelor manageriale și de producție către furnizorii interni de produse și servicii intermediare de la care acestea se aprovizionează, pentru a stimula creșterea calității și eficienței produselor și serviciilor oferite de acestea. În acest fel, efectele de difuzie a cunoștințelor lor se pot materializa nu numai în cazul industriilor respective dar și în restul economiei.

Extinderea comerțului între noii intrați și țările deja membre UE se va face diferențiat pe diferite stadii de producție. Cum este de așteptat ca diviziunea internațională a muncii să se accentueze, apare riscul ca țările mai slab dezvoltate să se specializeze în produse aflate în primele stadii ale procesului de producție.

Lărgirea UE va produce o reșezare în rețelele de producție și distribuție din cadrul țărilor membre, analizele confirmând o integrare crescândă a Europei de Est în cadrul industriei occidentale.

¹ Bernard A. B., and Jensen J.B., "Exporters, Jobs, and Wages in US Manufacturing: 1976-1987", *Brookings Papers on Economic Activity, Microeconomics*, 1995.

4.3. Sectorul agricol

Termenul de “integrare”, luând în discuție diferitele interese care trebuie să se pună în acord, cunoaște un evantai de conotații. Definirea sau caracterizarea termenului de integrare prezintă, din acest motiv, multe dificultăți. Cauza acestor dificultăți rezidă în extensiunea variabilă a sferelor fenomenelor economice pe care le include.

Acest capitol își propune să realizeze doar câteva delimitări problematice și să contureze câteva premise metodologice.

Realizarea unei integrări a agriculturii românești în sistemul agricol comunitar reprezintă un proces sensibil. Caracterul emoțional al discuțiilor privind acest capitol trebuie căutat în faptul că produsele agricole, într-un anumit sens, prin caracterul de stabilitate asociat realizării unor politici echilibrate în sectorul agricol pot fi asociate bunurilor publice. Problema principală este următoarea: care politici economice trebuie aplicate în sectorul agricol? Sensurile integrării în ceea ce privește sectorul agricol sunt greu de armonizat. La una din extreme este desemnat un proiect conceput în prealabil care acoperă toate componentele unei acțiuni economice: obiective, conținuturi, strategii, evaluare. La cealaltă extremă problema vizează, în mod concret, organizarea și structurarea conținutului procesului de integrare în domeniul agricol.

Identificarea costurilor și beneficiilor sunt greu de cuantificat. Pe de o parte acest lucru se întâmplă pentru că agricultura românească este defazată comparativ cu cea comunitară. Efecte, cumulate în timp, ale politicii agricole comunitare sunt percepute astăzi ca generând costuri supradimensionate pentru bugetul comunitar. Aceleași politici, aplicate într-o agricultură românească slab capitalizată, sunt de natură să genereze beneficiile de început pe care aceste politici le-au avut asupra agriculturii comunitare. Problema care persistă este în ce măsură capacitatea de absorbție a agriculturii românești va face ca sursele de finanțare ale agriculturii românești să nu se risipească ca urmare a unei productivități reduse în domeniul agricol. Care sunt efectele asupra strategiilor concurențiale ale agenților agricoli români, atât la nivel micro cât și la nivel macro, generate de realizarea unor producții agricole mai mari sau mai mici. Costurile și beneficiile sunt astfel determinate de intensitatea politicilor agricole aplicate. Studiul trebuie să identifice politicile care pot fi aplicate.

Echilibrul în sectorul agricol trebuie înțeles ca un cumul de politici aplicate pe parcursul unei perioade de timp. Costurile și beneficiile asociate trebuie să fie considerate atât din perspectiva echilibrelor parțiale cât și din perspectiva analizei echilibrului general. Analiza costurilor nete și costurilor brute reprezintă un alt nivel al analizei.

Metodologia de identificare a diferitelor categorii de costuri și beneficii specifice diferitelor etape de convergență a sectorului agricol românesc și a celui comunitar:

1. Identificarea potențialului agricol al României. Care sunt punctele nevralgice ale politicilor aplicate în agricultură. O analiză comparativă a agriculturii din România cu cea a țărilor din regiune este de natură să

ofere costurile neaplicării, aplicării defectuoase sau a aplicării cu întârziere a unor politici agricole;

2. Care sunt costurile aplicării cu întârziere a unor politici agricole în condițiile în care agricultura românească intră în acest sistem comunitar pre-cum și care sunt beneficiile aduse de sistem ca urmare a constrângerilor pe care piața agricolă comunitară le va realiza în sensul aplicării unor politici agricole în România. Cu alte cuvinte, cum se pot disocia costurile pe care integrarea le presupune ca urmare a realizării cu întârziere a unor reforme în domeniul agricol în perioada anterioară intrării în sistemul agricol comunitar de alte costuri ale integrării;
3. Care este puterea de absorbție a sectorului agricol românesc de fonduri financiare. Care sunt politicile de finanțare agricolă din România și care este situația finanțării agriculturii românești. Dacă aceste politici reușesc să devină niște politici de succes prea puțin contează dacă sumele sunt atrase de la bănci sau din fonduri UE;
4. Care sunt costurile și beneficiile pe care concurența din interiorul UE le poate aduce agriculturii românești ținând cont de situația actuală a sistemului agricol al UE;
5. Deși o serie de tendințe în sectorul agricol se pot întrezări în cadrul negocierilor din cadrul OMC, impactul rezultatelor negocierilor este relativ greu de apreciat.

Concluzia metodologică parțială ar fi că înainte de a se identifica costurile și beneficiile intrării agriculturii românești în sistemul agricol al UE trebuie identificate costurile suplimentare neaplicării sau a aplicării întârziate a unor politici agricole în perioada premergătoare integrării în sistemul agricol comunitar.

Analiza balanței costuri-beneficii în cazul integrării agriculturii românești în sistemul agricol al UE presupune considerarea următoarei problematici:

1. Care este nivelul de capitalizare al agriculturii românești și care sunt diferențele comparativ cu alte țări candidate, respectiv cu cele din sistemul agricol comunitar?
2. Care sunt avantajele comparative potențiale ale agriculturii românești și care sunt posibilele politici de transformare a lor din intensive în forță de muncă, în intensive în capital?
3. Care sunt modificările predictibile ale politicilor agricole ținând cont de ponderea terenului agricol din România în cel al țărilor candidate și membre ale sistemului agricol comunitar, precum și de gradul ridicat de ocupare în agricultură?
4. Care sunt prognozele privind producția agricolă potențială. Cum s-a modificat sistemul de producție și cum se explică modificările cererii pentru produsele agricole?
5. Care sunt diferențele de prețuri la producător și care sunt costurile de producție a produselor agricole. Care ar putea fi impactul adoptării acquis-ului comunitar, a regulilor fitosanitare, veterinare și de calitate asupra diferențelor de prețuri la producător?

6. Care ar fi efectele liberalizării comerțului cu produse agricole pentru România?
7. Care este situația investițiilor în infrastructură, transport și mediu pentru agricultură?
8. Ținând cont de prețurile produselor agricole și ponderea lor în totalul cheltuielilor zilnice, în ce măsură adoptarea unor măsuri nu va avea efecte inflaționiste?
9. În ce măsură sunt corelate fluxurile de fonduri din agricultură cu reforma structurală din agricultură?
10. Care se estimează a fi evoluția principalelor piețe de produs?
11. Care este efectul politicilor agricole asupra rentelor din agricultură?
12. Care este politica privind managementul riscurilor din agricultură?
13. Care este corelația între procesul tehnologic și inelasticitatea cererii pentru alimente?
14. Care este magnitudinea fenomenului de șomaj ascuns din agricultură?
15. Cum sunt afectate prețurile produselor agricole și veniturile fermierilor de către șocurile de ofertă?
16. Cum funcționează piața asigurărilor în domeniul agricol împotriva șocurilor de ofertă adverse?
17. Care sunt strategiile și rezultatele strategiilor de susținere a regiunilor agricole defavorizate?
18. Cum se explică faptul că discrepanța dintre câștigurile salariale din sectorul agricol și cel neagricol nu a diminuat semnificativ gradul de ocupare a forței de muncă în domeniul agricol?
19. În ce măsură persoanele plecate din România să lucreze în domeniul agricol al UE favorizează creșterea veniturilor agricultorilor români sau se poate vorbi de "agricultori urbani"?
20. Realizarea de simulări pe termen scurt și termen lung, pe baza unor echilibre parțiale și generale, privind modul în care reacționează parametrii economici ai agriculturii românești la scăderea prețului mondial al unui produs sau liberalizării comerțului. Realizarea unor astfel de simulări și analize comparative pleacă de la premisa că în studiile bazate pe asumarea unui echilibru general, pe termen lung, sunt luate în calcul elasticități ale prețurilor mai mari decât studiile care pleacă de la un echilibru parțial pe termen scurt?
21. Cum se așteaptă să evolueze potențialul agricol al României?
22. Care sunt tipurile de specializări agricole care se vor contura?
23. Cum au fost direcționate investițiile în agricultură. Care este situația investițiilor în mijloace fixe?
24. Cum vor evolua schimburile comerciale cu produse agricole alimentare cu țările terțe din afara UE și în ce măsură aceste prognoze afectează politicile actuale?

25. Care este situația serviciilor de aprovizionare a agriculturii?
26. Care sunt politicile de îmbunătățire a sistemelor de achiziție?
27. Care sunt piețele relevante ale produselor și care este gradul de integrare dintre firmele care produc produse alimentare și producători?
28. Care sunt efectele sarcinilor fiscale asupra sectorului agricol din România?
29. Care este evoluția producției și balanței comerciale cu produse agroalimentare. În ce măsură se poate vorbi de inflație importată?
30. Care este situația importurilor bunurilor de consum și utilajelor agricole?
31. În ce măsură economia românească va resimți efectul dezinflaționist din interiorul UE ca urmare a liberalizării comerțului, ținând cont că prețurile produselor agricole sunt mai mari decât prețurile mondiale?
32. Cum vor fi afectate prețurile relative din economia românească ca urmare a politicilor agricole aplicate?
33. Care este nivelul de îndatorare al fermierilor români?
34. Cum poate fi analizat regimul proprietății în domeniul agricol român?
35. Care este situația privind adoptarea normelor de calitate și siguranță?
36. Care este situația stocurilor de produse agricole?
37. Care sunt modificările prețurilor la produsele agricole așteptate de fermierii români?
38. Care sunt barierele instituționale din economia românească care împiedică migrarea forței de muncă din agricultură către industrii care realizează produse cu valoare adăugată mai ridicată?

Sub aspect metodologic, analiza agriculturii românești presupune o dimensiune microeconomică și o dimensiune macroeconomică. De aceea este esențială definirea subiecților microeconomici și a subiecților macroeconomici precum și a legăturilor dintre aceștia. Analiza microeconomică și analiza macroeconomică pot beneficia de opiniile agenților din sectorul privat și guvernamental. Formularea unor politici agricole trebuie să suporte un test de coerență care să integreze cele două dimensiuni ale studiului.